

**ΙΔΙΩΤΙΚΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΑ ΠΟΛΥΤΡΟΠΗ ΑΡΜΟΝΙΑ & ΠΟΛΥΤΡΟΠΗ**  
**ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ**  
**Γ' ΤΑΞΗΣ ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ**  
**ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ: ΔΕΥΤΕΡΑ 8 ΙΟΥΝΙΟΥ 2026**  
**ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ: ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ**  
**ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ**

**ΟΜΑΔΑ ΠΡΩΤΗ**

**ΘΕΜΑ Α1**

**Α. Εθνικές γαίες:** Από τα πολλά προβλήματα που κληροδότησε η οθωμανική κατοχή στο νεοελληνικό κράτος, ξεχώριζε για την έκταση, τη σημασία και την πολυπλοκότητά του το ζήτημα των «εθνικών γαιών». «Εθνικές γαίες» ήταν οι ακίνητες, οι κτηματικές ιδιοκτησίες των Οθωμανών στις περιοχές που περιήλθαν στον έλεγχο του ελληνικού κράτους. Η γη αυτή ανήκε είτε στο οθωμανικό δημόσιο είτε σε μουσουλμανικά ιδρύματα είτε σε ιδιώτες, ως ιδιοκτησία ή ως δικαίωμα νομής (εκμετάλλευσης). Οι περιουσίες αυτές περιήλθαν στην κυριότητα του ελληνικού κράτους «επαναστατικώς δικαίω». Υπολογίζεται ότι έκταση των εθνικών κτημάτων ανερχόταν χονδρικά σε 4.000.000 έως 5.000.000 στρέμματα.

**Β. Οργανικός Νόμος:** Ένα σοβαρό ζήτημα, που αντιμετωπίστηκε με επιτυχία από την πρώτη κυβέρνηση της Κρητικής Πολιτείας (1899-1901), ήταν το καθεστώς της τοπικής Εκκλησίας. Με τον Οργανικό Νόμο του 1900, δόθηκε λύση σε ακανθώδη εκκλησιαστικά ζητήματα, όπως ήταν η σχέση της Εκκλησίας της Κρήτης με το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η εκλογή Μητροπολίτη και Επισκόπων. Το βασικό σχήμα, που ισχύει με μικρές τροποποιήσεις έως σήμερα, είναι ένα καθεστώς ημιαυτόνομης Εκκλησίας, της οποίας ο Προκαθήμενος εκλέγεται από το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η Κρητική Πολιτεία εκδίδει το Διάταγμα της αναγνώρισης και εγκατάστασής του.

**Γ. Εθνικόν Κομιτάτον:** Πολιτικός σχηματισμός με μικρότερη απήχηση στην Εθνοσυνέλευση του 1862-1864 (που θα εκπονούσε το νέο σύνταγμα) ήταν το Εθνικόν Κομιτάτον υπό τον Επαμεινώνδα Δεληγιώργη, που υποστήριζε την ανάπτυξη του κοινοβουλευτισμού και τον εκσυγχρονισμό της χώρας, οικονομική ανάπτυξη και μεταρρυθμίσεις στη διοίκηση και στο στρατό, πολιτισμική εξάπλωση στην Οθωμανική αυτοκρατορία.

**ΘΕΜΑ Α2**

- α. Λάθος**
- β. Λάθος**
- γ. Σωστό**
- δ. Σωστό**
- ε. Σωστό**

## ΘΕΜΑ Β1

Αν λάβουμε υπόψη τις παραγωγικές δυνατότητες της Ελλάδας στη διάρκεια του πρώτου αιώνα της ανεξαρτησίας της, δεν πρέπει να μας εκπλήσσει το γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος του εξωτερικού της εμπορίου αφορούσε γεωργικά προϊόντα. Στις εξαγωγές, περισσότερο από τα 2/3 (σε αξία) του συνόλου, ήταν γεωργικά προϊόντα. Η γενική τάση μάλιστα οδηγούσε προς τη διεύρυνση του ποσοστού των εξαγωγών αγροτικών προϊόντων, που έφτασαν να αντιπροσωπεύουν τα 3/4 των συνολικών εξαγωγών στη δεκαετία 1900-1910. Στην κατηγορία αυτή την πρώτη θέση είχε η σταφίδα, που από μόνη της πλησίαζε σε αξία το 1/2 των συνολικών εξαγωγών. Ακολουθούσε με μεγάλη διαφορά το ελαιόλαδο και, μετά το 1900, το κρασί.

Εκτός από τα παραπάνω είδη, εξαγόταν μικρές ποσότητες φυτικών προϊόντων για βιομηχανική επεξεργασία, το βαμβάκι, για παράδειγμα, την εποχή του αμερικανικού εμφυλίου πολέμου ή ο σταθερά ανερχόμενος καπνός, που όμως αντιπροσώπευε ακόμα ασήμαντο ποσοστό των εξαγωγών (2-3%). Μέχρι το 1880 επίσης υπήρχε σημαντική εμπορική κίνηση στα κατεργασμένα δέρματα, η οποία όμως σχεδόν εξαφανίστηκε στη συνέχεια. Στην κατηγορία των πρώτων υλών, τις εξαγωγές συμπλήρωναν τα μεταλλευτικά προϊόντα, που από το τέλος του 19ου αιώνα πλησίαζαν το 1/5 της συνολικής αξίας των εξαγωγών. Επρόκειτο κυρίως για μόλυβδο, για μαγγανιούχα μεταλλεύματα, για σμύριδα και θηραϊκή γη. Οι εξαγωγές βιομηχανικών προϊόντων ήταν κυριολεκτικά ασήμαντες.

## ΘΕΜΑ Β2

[Προαιρετικά ως εισαγωγή: Η Μικρασιατική καταστροφή επηρέασε σημαντικά την πορεία του ελληνικού έθνους στη σύγχρονη εποχή. Ορισμένοι την παραλλήλισαν με την πτώση της Κωνσταντινούπολης το 1453, ενώ άλλοι θεώρησαν το 1922 ως αφετηρία της νέας Ελλάδας. Το προσφυγικό ζήτημα, ως συνέπεια της Μικρασιατικής καταστροφής, αποτέλεσε για την Ελλάδα ένα οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό και πολιτιστικό ζήτημα μεγάλης σπουδαιότητας, με επιπτώσεις σε όλους τους τομείς της ζωής του νεοελληνικού έθνους.]

Σημαντικότερες ήταν οι επιπτώσεις από την άφιξη των προσφύγων στην εθνολογική σύσταση του πληθυσμού της Ελλάδας. Το 1920 η Ελλάδα είχε 20% μη Έλληνες ορθόδοξους, ενώ το 1928 μόλις 6%. Ο ελληνικός πληθυσμός της Δυτικής Θράκης και της Ηπείρου αυξήθηκε, ενώ η Κρήτη, η Λέσβος και η Λήμνος εξελληνίστηκαν πλήρως. Η κυριότερη όμως μεταβολή στην εθνολογική σύσταση λόγω της εγκατάστασης των προσφύγων συνέβη στη Μακεδονία. Το ποσοστό των μη Ελλήνων ορθοδόξων που ήταν 48% το 1920, έπεσε στο 12% το 1928. Η ενίσχυση του ελληνικού χαρακτήρα της Μακεδονίας είχε μεγάλη σημασία για τη διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητας της Ελλάδας. Εξάλλου, αραιοκατοικημένες περιοχές της Βόρειας Ελλάδας, κάποιες από αυτές παραμεθόριες, εποίκιστηκαν από πρόσφυγες. Με τον τρόπο αυτό κατοχυρώθηκαν οι νέες περιοχές που ενώθηκαν με την Ελλάδα μετά τους Βαλκανικούς πολέμους και ενσωματώθηκαν στον εθνικό κορμό.

## ΟΜΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

### ΘΕΜΑ Γ1

Α) Κατά την προεπαναστατική περίοδο, για αντικειμενικούς λόγους, οι Έλληνες δεν είχαν τη δυνατότητα να συγκροτήσουν πολιτικά κόμματα. Υπήρχε όμως μια άλλη μορφή υποστήριξης των συμφερόντων τους, τα πελατειακά δίκτυα. *Ο J. A. Petropoulos στο α' κείμενο παραθέτει την περιγραφή του συστήματος των πελατειακών σχέσεων και τους λόγους συγκρότησής τους, όπως διασώθηκαν από το βαυαρικό λόγιο F. Thiersch το 1832 (πρωτογενής πηγή), μετά από την επαφή του με πολιτικές ομάδες της εποχής• σύμφωνα, λοιπόν, με αυτόν η κατανόηση της φύσης των πελατειακών δικτύων και της ανάληψης των υποχρεώσεων των προστατών προϋπέθετε να έχει κάποιος αντίληψη της διαμορφωμένης -από αιώνες ίσως και χιλιετίες – κοινωνικής πραγματικότητας της εποχής.*

Έτσι, στην οργάνωση των πελατειακών δικτύων οδήγησαν οι εξής λόγοι:

- ο ανταγωνισμός μεταξύ προσώπων για την κατάληψη θέσεων εξουσίας
- η ελλιπής παροχή προστασίας από μέρους της οθωμανικής διοίκησης προς τους υπηκόους της σε περιπτώσεις αυθαιρεσιών. *Η πληροφορία αυτή επιβεβαιώνεται από τον F. Thiersch , που αναφέρει ότι η ανικανότητα της κεντρικής εξουσίας να ελέγχει και προασπίζεται τα συμφέροντα των υπηκόων της τους οδήγησε να αναζητούν σε άλλους φορείς στήριγμα και προστασία.*
- η απουσία συστήματος κοινωνικής πρόνοιας, πράγμα που δημιουργούσε διαρκή αίσθηση αβεβαιότητας στους ανθρώπους.
- *Επίσης σύμφωνα με τον F. Thiersch ο απομονωμένος άνθρωπος, επειδή βρισκόταν σε δυσμενέστερη θέση από άλλους, αναγκαζόταν να βρει μια θέση ανάμεσα τους. Ανάλογα με το πόσο αδύναμος ή δυνατός αισθανόταν, ακολουθούσε κάποιον ισχυρό, ή περιστοιχιζόταν ο ίδιος από οπαδούς.<sup>1</sup>*

Β) Οι παραπάνω λόγοι οδηγούσαν τους υπηκόους να καταφεύγουν σε μη κρατικούς φορείς, οι οποίοι θα τους παρείχαν τη στοιχειώδη ασφάλεια. *Ο πρώτος φορέας ήταν η ευρύτερη οικογένεια. Κατά τον G. Hering (δευτερογενής πηγή) αυτό ήταν φυσιολογικό , καθώς λόγω των κινδύνων που ελλόχευαν, η οικογένεια ήταν το μόνο ασφαλές καταφύγιο και η μόνη αξιόπιστη σύμμαχος. Έτσι, κάθε οικογένεια συνδεόταν οριζόντια με άλλες οικογένειες και κάθετα με πάτρωνες-προστάτες και τις οικογένειές τους, που είχαν υψηλότερη κοινωνική θέση. Πράγματι, ο G. Hering επιβεβαιώνει πως η οικογένεια που αποτελούνταν από πολλές γενεές και κλάδους συνδεόταν, κατά κανόνα, με οριζόντιες συμμαχίες με άλλες οικογένειες ή προσωπικότητες της ίδιας κοινωνικής στάθμης, ενώ συνδεόταν μέσω κάθετων συμμαχιών με υψηλότερους στην κοινωνική ιεραρχία πάτρωνες*

<sup>1</sup> Θα μπορούσε να συνδυαστεί και με το β' ερώτημα, καθώς το χωρίο αναφέρεται στη συγκρότηση των οριζόντιων αλλά και κάθετων πλεγμάτων των πελατειακών δικτύων.

και τις οικογένειες τους, που με τη σειρά τους διαμόρφωναν την ισχυρή πελατεία ανδρών. Μάλιστα, συμπληρώνει ότι η διατήρηση των οριζόντιων οικογενειακών συμμαχιών, η ενδυνάμωση της αλληλεγγύης στο πλαίσιο των κάθετων πελατειακών δικτύων και η συμμόρφωση των μελών τους σε καθορισμένους κανόνες συμπεριφοράς εξασφαλιζόνταν μέσω θεσμών όπως ο γάμος, η υιοθεσία, η αδελφοποιία και η κουμπαριά με ισχυρά πρόσωπα κατά τον γάμο ή τη βάπτιση. Στην Πελοπόννησο, για παράδειγμα, κατά την περίοδο 1715-1821 αναπτύχθηκαν δύο μεγάλα δίκτυα πατρωνίας, στην κορυφή των οποίων βρίσκονταν οικογένειες προκρίτων. Ανάμεσα σ' αυτές επικρατούσε έντονος ανταγωνισμός για την άσκηση επιρροής σε όλα τα επίπεδα της δημόσιας ζωής και για την κατάληψη των δημοσίων θέσεων. Στη Στερεά Ελλάδα φορείς της πατρωνίας ήταν μεγαλοαρματολοί. Στα νησιά, εξάλλου, στην ηγεσία των δικτύων πατρωνίας βρίσκονταν οι οικογένειες των μεγάλων πλοιοκτητών.

### ΘΕΜΑ Δ1

(Πρόλογος προαιρετικά: Μετά την παραχώρηση των ειδικών προνομίων στους Χριστιανούς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, γνωστών στην παγκόσμια ιστορία με τους νομικούς όρους «Χάτι Σερίφ»(1839) και «Χάτι Χουμαγιούν» (1856) ο ποντιακός ελληνισμός εγκατέλειψε τα κρησφύγετά του και κατέβηκε στις παραλιακές περιοχές, όπου έκτισε καινούρια χωριά, εκκλησίες και σχολεία. Σε σύντομο χρονικό διάστημα πήρε ξανά στα χέρια του το εμπόριο ολόκληρου του Εύξεινου Πόντου και της ενδοχώρας, ενώ η Τραπεζούντα ξαναβρήκε τις παλιές της δόξες).

Η κυρία πλουτοπαραγωγική πηγή στα παράλια του Ευξείνου Πόντου, κατά το 19<sup>ο</sup> – αρχές 20<sup>ου</sup> ήταν το διαμετακομιστικό εμπόριο, όπου άκμαζε το ελληνικό στοιχείο σύμφωνα με β' κείμενο (δευτερογενής πηγή) με κυριότερα λιμάνια στον ιστορικό Πόντο την Αμισό, την Τραπεζούντα, την Κερασούντα και όπως συμπληρώνει ο Οδ. Λαμψίδης (α' κείμενο, δευτερογενής πηγή) τα Κοτύωρα, την Οινόη, τα Σούρμενα αλλά και την Οδησό, τη Βραΐλα, το Νοβοροσίσκι και τη Σεβαστούπολη.

Η Τραπεζούντα μέχρι το 1869 έλεγχε το 40% του εμπορίου της Περσίας και το διαμετακομιστικό εμπόριο απέφερε κέρδος περίπου 200.000.000 φράγκα το χρόνο. Ο Οδ. Λαμψίδης συμπληρώνει πως την ίδια χρονιά η αξία των εισαγωγών άγγιξε τα 62.787.464 φράγκα, με χώρες προελεύσεως κατά σειρά: την Αγγλία, την Περσία, τη Γαλλία, τη Ρωσία, την Ελβετία και προτελευταία με μικρή συμμετοχή την Ελλάδα με 131.150 φράγκα, και των εξαγωγών στα 37.901. 438 φράγκα με προορισμό κατά σειρά την Περσία, την Κωνσταντινούπολη, τη Ρωσία, τη Γαλλία τον Καύκασο κ.ά.

Οι ελληνικές επιχειρήσεις διέθεταν εμπορικά υποκαταστήματα και πρακτορεία μεταφορών στη Ρωσία, την Περσία, την Αγγλία, την Κωνσταντινούπολη, τη Μασσαλία και σε άλλες μεγάλες πόλεις της Ευρώπης. Η Τραπεζούντα αποτελούσε το σταυροδρόμι της εμπορικής κίνησης μεταξύ Δύσης και Ανατολής μέχρι το 1869 που ολοκληρώθηκε η διάνοιξη της Διώρυγας του Σουέζ, οπότε άρχισε η σταδιακή παρακμή του λιμανιού της. Πράγματι, σύμφωνα με το β' κείμενο το πιο σημαντικό κέντρο ήταν η Τραπεζούντα, που βρισκόταν

*στο τέρμα του χερσαίου δρόμου και στο κέντρο της σύνδεσης της Περσίας και της Κασπίας με ολόκληρη τη Μικρασία και με τη Δύση. Ωστόσο, για μεγάλο διάστημα και μετά το 1883, τέσσερις μεγάλοι ελληνικοί τραπεζικοί και εμπορικοί οίκοι της Τραπεζούντας, του Γ. Καπαγιαννίδη, των αδελφών Φωστηρόπουλου και των Θεοφυλάκτου και Λεοντίδη έλεγχαν μαζί με το υποκατάστημα της Τράπεζας Αθηνών σχεδόν όλη την οικονομία του ανατολικού Πόντου, όπως συμπληρώνει η Ελ. Κατσιαδάκη – Γαρδίκα. Η Τραπεζούντα ευνοήθηκε εξαιτίας του αποκλεισμού που επέβαλε η Ρωσία στο περσικό εμπόριο -μέσω του Καυκάσου- μέχρι το 1906, οπότε και αποκαταστάθηκε η σύνδεση μέσω Ρωσίας (β' κείμενο-δευτερογενής πηγή). Μάλιστα, στο διαμετακομιστικό εμπόριο της Τραπεζούντας πρωταγωνιστούσε η ελληνική ναυτιλία, που ερχόταν τρίτη στις εισαγωγές και εξαγωγές στο λιμάνι της πόλης.*

Ανάλογη ήταν η οικονομική κίνηση των Ελλήνων και στις άλλες πόλεις του Πόντου. Ο Κ. Χατζηκυριακίδης στο γ' κείμενο στηριζόμενος στις εμπορικές εκθέσεις του Βρετανού Προξένου Alfred Bilioti (1873 – 1885) υπογραμμίζει ότι η οικονομική πρόοδος της Αμισού οφειλόταν περισσότερο στην αγροτική παραγωγή της ενδοχώρας της αλλά και στην εξαιρετική θέση του λιμανιού της, που εξυπηρετούσε την κεντρική Ανατολία. Από το εμπορικό λιμάνι της Αμισού, που ήταν το δεύτερο σημαντικό λιμάνι της περιοχής και κέντρο εξαγωγής καπνού (β' κείμενο) εξαγόταν μεγάλες ποσότητες αυτού του εξαιρετικού προϊόντος και άλλων εγχώριων προϊόντων, ενώ το 1869 στην Αμισό από τις 214 επιχειρήσεις της πόλης οι 156 ανήκαν στους Έλληνες. Ο Κ. Χατζηκυριακίδης αναφέρει ότι εκτός από τον καπνό, που ήταν το κύριο εξαγωγίμο προϊόν, τις εξαγωγές συμπλήρωναν το σιτάρι, το αλεύρι και η βρόμη<sup>2</sup>. Οι εισαγωγές δεν διαφοροποιήθηκαν αισθητά, καθώς βαμβακερά, μάλλινα είδη και μέταλλα μειώθηκαν, ενώ ο καφές, τα είδη σπιτιού και η ζάχαρη αυξήθηκαν. Στην Αμισό λειτουργούσε επίσης υποκατάστημα της Τράπεζας Αθηνών, όπως προσθέτει η Ελ. Κατσιαδάκη – Γαρδίκα στο β' κείμενο. Την ίδια περίοδο άκμαζαν και τα Κοτύωρα και η Κερασούντα με το εμπόριο να βρίσκεται σε ελληνικά χέρια (β' κείμενο). Ο Κ. Χατζηκυριακίδης αναφερόμενος στην Κερασούντα τόνιζε πως η ευνοϊκή θέση του λιμανιού της εξυπηρετούσε τις κεντρικές επαρχίες της Μικρασίας και ήταν αναλογικά το πιο αποδοτικό στο εισαγωγικό και εξαγωγικό εμπόριο. Στην Κερασούντα οι εφοπλιστικοί και εμπορικοί οίκοι των Κωνσταντινίδη, Κακουλίδη, Σούρμελη και Πισσάνη καταξιώθηκαν στα μεγάλα εμπορικά κέντρα του Εύξεινου Πόντου αλλά και της Ευρώπης. Στην Κερασούντα είχαν ιδρυθεί εργοστάσια ατμοπριόνων για την παραγωγή ξυλείας από έλατα. Μεγάλη σπουδαιότητα επίσης είχε η λεπτοκαρυά που εξαγόταν στο Αμβούργο, την Τερνέστη, τη Ν. Υόρκη και τη Ρωσία.<sup>3</sup>

<sup>2</sup> Μπορεί κάποιος υποψήφιος προαιρετικά να συμπληρώσει τις πληροφορίες για τη γεωργική οικονομία του Πόντου «Η γεωργική ... Μπάφρας» από τη σελ. 245 του σχολικού εγχειριδίου.

<sup>3</sup> Αυτή η αναφορά μπορεί να αξιοποιηθεί από τη σελ. 245 του σχολικού εγχειριδίου, εφόσον αναφέρεται στην εμπορική δραστηριότητα της Κερασούντας.

Κατά τη διάρκεια του πολέμου οι Νεότουρκοι με διάφορους τρόπους προσπαθούσαν να απομακρύνουν και να περιορίσουν το εμπόριο των χριστιανών, οι οποίοι για να επιβιώσουν συνεργάστηκαν με τις τοπικές μουσουλμανικές εθνότητες.<sup>4</sup>

**ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ : ΜΠΟΥΓΙΑ ΝΙΚΟΛΕΤΤΑ, ΓΕΡΑΡΔΗ ΕΛΕΝΑ**

**Κάθε απάντηση επιστημονικά τεκμηριωμένη είναι αποδεκτή.**



πολύτροπη  
αρμονία



πολύτροπη

---

<sup>4</sup> Η επιλογή να γραφτεί επιλογικά αυτό το χωρίο έγινε με γνώμονα τη νοηματική και χρονική αλληλουχία της ιστορικής αφήγησης.